

Asia: VN/22315/2023

Lausuntopyyntö: menettämisseuraamuksia koskevat lainsäädäntömuutokset, työryhmän mietintö

Direktiivin sisältö ja suhde Suomen lainsäädäntöön

Mitä huomioita teillä on direktiivin sisällöstä ja suhteesta Suomen lainsäädäntöön?

Juristiliitto pitää rikoshyödyn tehokasta poisottamista tärkeänä välineenä torjua järjestäytynyttä rikollisuutta sekä rahanpesua. Työryhmän ehdotukset ovat laajakantoisia ja niillä on merkittäviä vaikutuksia oikeusturvaan, perusoikeuksiin, viranomaisten toimintaan ja tuomioistuinten työmäärään.

Koska ehdotettu sääntely perustuu EU-direktiiviin, ei kansallista liikkumavaraa juurikaan ole. Nyt esitetyt muutokset merkitsevät jo nykyisinkin laajaan menettämisseuraamuksia koskevan sääntelyn laajentamista entisestään. Juristiliitto katsoo, että uudistuksessa onkin huomioitava tasapaino. Kansalaisten oikeusturvaan liittyvistä syistä Juristiliitto katsoo, että nyt esitetyssä muutoksessa olisi syytä toteuttaa vain direktiivin välttämättä edellyttämät muutokset. Uudistus on lisäksi toteutettava täsmällisesti ja oikeasuhtaisesti, eikä rikoshyödyn tehokas poistaminen saa toteutua tarpeettoman ankaralla tavalla tai kansalaisten oikeusturvan kustannuksella. Rikoshyödyn menettäminen ei ole rangaistus, eikä se saa tosiasiallisesti sellaiseksi muodostua. Esimerkiksi laajennettu hyödyn menettäminen ja nyt ehdotettu selittämättömän omaisuuden menetetyksi tuomiseminen yhdistettynä näyttökynnyksen alentamiseen muodostuvat helposti ongelmalliseksi edellä mainitun rankaisukiellon kannalta.

Keskeiset ehdotukset

Rikoshyödyn poisottamisessa vaadittavan näyttökynnyksen alentaminen ja ehdotettu näyttökynnyks

Juristiliitto suhtautuu varauksellisesti siihen, että syyttäjän näyttötaakkaa kevennetään menettämisasiassa. Näyttökynnyksen madaltaminen vaikuttaa suoraan syyttömyysolettamaan ja todistustaakkaan, jotka puolestaan vaikuttavat keskeisesti jokaisen oikeusturvan toteutumiseen. Näyttökynnyksen alentamisen yhteydessä tulee vahvistaa jokaisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita ja oikeusturvan toteutumista.

Juristiliitto korostaa, että muutoksen vaikutuksia tulee seurata sen voimaantulon jälkeen, jotta näyttökynnys ei tosiasiallisesti laske liikaa ja ettei menettämismenettelystä muodostu niin sanottua rangaistusta ilman rikostuomiota. Juristiliitto ei katso hyvänä kehityksenä sitä, että erinäisten seuraamusten näyttökynnyksistä säädettäisiin eri tavoin ja että sääntelyyn syntyisi tarpeetonta hajontaa. Rikoslain soveltamisen tulisi olla jatkossakin mahdollisimman selväpiirteinen ja johdonmukainen kokonaisuus ja kokonaistulkinnan pysyttävä yhtenäisenä. Tämä vaarantuu helposti, mikäli näyttökynnyksen tulkinta hajaantuu liikaa.

Rikoshyödyn poisottamista koskevan menettelyn ottaminen käyttöön rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella

Esitetty menettely rikosoikeudenkäynnin ulkopuolella muuttaa merkittäväällä tavalla perinteistä rikosoikeudellista järjestelmää. Sinänsä Juristiliitto kuitenkin pitää hyvänä vaihtoehtoisia menettelyitä, joilla nopeutetaan asian käsittelyä suhteessa perinteiseen prosessiin. Jotta tällainen menettely on tosiasiallisesti oikeudenmukainen, tulee jokaiselle mahdollistaa oikeus avustajaan, oikeus suulliseen käsittelyyn, näytön korkeatasoinen ja huolellinen arviointi omaisuuden tosiasialliseen alkuperään liittyen sekä tehokas muutoksenhakua.

Sinänsä Juristiliitto pitää kuulutustiedoksiannon käyttöä tarkoituksenmukaisena erityisesti sellaisissa tilanteissa, joissa näytön pohjalta voidaan epäillä vastaajan pakoilevan tai karttavan oikeudenkäyntiä. Juristiliitto kuitenkin katsoo, että kuulutustiedoksiannon käyttäminen tulisi rajata soveltuvaksi ainoastaan niihin tilanteisiin, joissa poissaolo johtuu selvästi ja nimenomaisesti karttamisesta.

Rahanpesuun liittyvän rikoshyödyn takaisinsaamisen tehostaminen

Juristiliitto katsoo nyt esitetyn tehostavan rahanpesuun liittyvän rikoshyödyn takaisinsaamista. Juristiliitto kuitenkin kehottaa arvioimaan, kuinka uusi menettely vaikuttaa sivullisiin ja heidän asemansa. Lisäksi Juristiliitto kiinnittää huomiota riskiin, että uudistus lisää ns. varmuuden vuoksi tehtyjä konfiskaatioita tai heikentää uhrin mahdollisuuksia saada korvaus.

Keskeistä takaisinsaannin tehostamisessa on arvokonfiskaation mahdollistaminen. Juristiliitto kiinnittää kuitenkin huomiota mietinnössä esiin tuotuihin ongelmakohtiin. Olennaista on, ettei konfiskaatio kohdentuisi jatkossa sellaiseen henkilöön, jolla ei ole konfiskoitavaan omaisuuteen omistusoikeutta. Juristiliitto katsoo, että tällaisessa tilanteessa konfiskaatiosta tulisi rangaistuksenluonteinen, eikä se olisi oikeassa suhteessa omaisuudensuojaan. Konfiskaatiosta ei saa muodostua rankaisunluonteista toimenpidettä tilanteeseen, jossa rikosta ei saada selvitettyä.

Juristiliitto huomauttaa lisäksi, että tehostamisen tosiasiallinen toteutuminen edellyttää myös vahvaa poliisin ja syyttäjän yhteistyötä. Haasteena kuitenkin on, ettei syyttäjillä riitä nykyisinkään aika tähän yhteistyöhön riittävällä tavalla, sillä iso osa fokuksista menee pakollisten määräpäivien ja istuntopäivien hoitamiseen. Jos uusia vaatimuksia ja tavoitteita asetetaan, tulee ne resursoida riittävällä tavalla, jotta tosiasiallinen hyöty saavutetaan.

Laajennettu hyödyn menettäminen

Juristiliitto pitää laajennettua hyödynmenettämistä esitetyllä tavalla loogisena. On varsin epätodennäköistä, että esimerkiksi laittomaan tuontitavaraan ryhtyneellä olisi kirjanpitoa toimintaan liittyvästä rahaliikenteestä, jolloin tarkan määrän selvittäminen on käytännössä mahdotonta.

Rikoshyödyn jäljittäminen ja tunnistaminen

Juristiliitto pitää lisäystä hyödyllisenä. Jotta lisäys kuitenkin saadaan toteutettua tarkoituksenmukaisesti ja sille asetetut tavoitteet saavutettua, tulee uudet tehtävät resursoida niiden edellyttämällä tavalla.

Omaisuuden hallinnointi

Juristiliitto kiinnittää huomiota työryhmän omaan arvioon siitä, että ehdotukset lisäävät merkittävästi viranomaisten työmäärää. Lisäksi työryhmä on todennut lisäresurssien tarpeesta. Juristiliitto pitää tärkeänä, että uusi järjestelmä resursoidaan asianmukaisesti ja vaikutusarvioinnit tehdään realistisesti, jottei uuden järjestelmän toteuttaminen tosiasiallisesti heikennä muiden asioiden käsittelyä.

Hyödyn menettämisen ja asianomistajan vahingonkorvauksen suhde rajat ylittävissä tilanteissa

-

Menettämisseuraamuksen ja ennallistamisen suhde ympäristörikoksissa

Juristiliitto pitää ehdotusta sinänsä hyvänä, mutta kehottaa jatkovalmistelussa arvioimaan, onko nyt esitetty tekninen toteutustapa kuitenkaan kaikista tarkoituksenmukaisin. Jatkovalmistelussa tulisi erityisesti pohtia sitä, miten käytäntöä voitaisiin ohjata tarkemmin. Lisäksi tulee arvioida menettämisseuraamusten ja ennallistamisesta aiheutuvien seuraamusten kokonaisuuden johdonmukaisuutta, tehokkuutta ja hyväksyttävyyttä perusoikeuksien kannalta.

Menettämisseuraamuksen täytäntöönpanon ja muiden rikokseen liittyvien vaatimusten yhteensovittaminen

-

Vaikutukset

Miten kommentoitte mietinnön arvioita ihmisiin kohdistuvista ja yhteiskunnallisista vaikutuksista?

Yhteiskunnallisesta näkökulmasta ja kriminaalipoliittisesti on perusteltua, että rikoshyödyn poisottamista tehostetaan, eikä kukaan hyödy rikoksella. On kuitenkin tärkeää, että menettely takaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytykset. Lisäksi on huolehdittava, ettei hyödyn menettäminen loukkaa rikoksesta vahinkoa kärsineen mahdollisuutta lainmukaiseen vahingonkorvaukseen.

On olennaista huomata myös, että selittämättömän omaisuuden konfiskaatio voi kohdistua myös sellaisiin henkilöihin, joita ei ole tuomittu mistään rikoksesta. Tämä tekee oikeusturvasta keskeisen elementin koko menettelyssä. Tämä on tärkeää myös turvattaessa yhteiskunnan luottamusta oikeusjärjestelmää kohtaan ja oikeudenmukaisuuden arvioinnissa. Lisäksi täytyy ottaa huomioon

vaikutukset sellaisiin heikossa asemassa oleviin henkilöihin, joilla ei ole varaa tai muutoin resursseja oman näyttönsä hankkimiseen.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita vaikutuksista viranomaisten toimintaan?

Juristiliitto yhtyy mietinnössä esitettyyn arvioon viranomaisten työmäärän lisääntymisestä. Kuten mietinnössä todetaan, rikosprosessissa käsiteltävien menettämiskaavimusten lisääntyminen ja varsinkin direktiivistä aiheutuvat uudet tehtävät ja muut velvoitteet kasvattavat viranomaisten työmäärää. Tämä aiheuttaa lisätyötä etenkin niille viranomaisille, jotka hoitavat vastaavan kaltaisia juttuja nykyisinkin. Mietinnössä tunnustetaan hyvin, että oikeudenhoidonviranomaisille aiheutuu lisätyötä juttumäärien kasvamisesta, koska menettämiskaavimuksen edellytysten laajentaminen tulee todennäköisesti kasvattamaan tällaisten kaavimusten lukumäärää.

Lisäksi menettämiskaavimusten vanhentumisaikaa ehdotetaan pidennettäväksi 15 vuoteen, jolloin menettämiskaavimusten esittäminen olisi aiempaa useammin mahdollista, vaikka itse syyteoikeus olisikin vanhentunut. Vaikka tällaisten tilanteiden lukumäärällinen arviointi onkin haastavaa, toteutuessaan nämä lisäävät tuomioistuinten ja syyttäjien työmäärää. Tämän ohella lisätyötä voi aiheutua rajat ylittävistä yhteistyöstä sekä muista EU-maista tunnustettaviksi ja täytäntöön pantaviksi toimitettavien jäädyttämiskaavimusten lisääntyvistä määrästä. Rajat ylittävät tapaukset myös usein monimutkaistavat käsiteltäviä asioita, millä voidaan katsoa olevan resurssitarvetta lisäävää vaikutusta.

Juristiliitto katsoo myös, että uudistuksen muutokset tulee perehdyttää viranomaisille riittävästi. Erityisesti uusien konfiskaatiolajien ja niitä koskevien näyttökynnysten, todistustaakkojen ja punnintojen sekä menettämiskaavimuksia ja muita kaavimuksia koskevan yhteensovittamisen uudistusten edellyttämä koulutustarve niin esitutkintaviranomaisille, syyttäjille kuin tuomareille on huomioitava resurssitarpeessa. Laadukas ja yhdenmukainen koulutus myös edesauttaa menettämiskaavimuksien ja -määräysten oikeasuhtaisuutta ja yhdenvertaisuutta.

Juristiliitto korostaa, ettei mietinnön ehdotuksissa ole kyse ainoista tai yksittäisistä lainsäädäntömuutoksista. Ehdotetut muutokset aiheuttavat lisätyötä, joka ei ole kompensoitavissa vain työntehon tehostamisella ja koulutuksella, vaan lisätyö on pois kaikesta muusta ns. perustyöstä. Huomioida täytyy myös, että rikoshyötyihin liittyy useasti omaisuuteen kohdistuvia pakkokeinoja, joihin edelleen liittyy määraaikoja ja kiireellisyysperusteita. Tällaiset asiakokonaisuudet menevät priorisoinnissa muiden, tavanomaisten rikosasioiden edelle. Mikäli riittävästä resursoinnista ei huolehdi, tarkoittaa tämä todennäköisesti sitä, että tavanomaisten rikosten käsittelyajat entisestään venyvät. Tämä vaikuttaa myös yhteiskunnan luottamukseen oikeuslaitosta kohtaan ja arvioon menettelyjen oikeudenmukaisuudesta käsittelyaikojen venyessä merkittävästi.

Miten kommentoitte mietinnön arvioita taloudellisista vaikutuksista?

Juristiliitto kyseenalaistaa työryhmän arvion kokonaisvaikutusten jäämisestä positiiviseksi ja katsoo, että taloudellisten vaikutusten arviointi on tehty liian optimistisesti. Erityisesti tulee ottaa huomioon vaikutukset ei-kiireellisten asioiden käsittelyaikojen mahdolliseen venymiseen,

viranomaiskustannusten kasvamiseen, lisääntyneeseen koulutustarpeeseen ja uusien järjestelmien rakentamistarpeeseen. On huomattava, että tehokas rikoshyödyn poisottaminen ei myöskään toteudu silloin, jos työntekijöillä ei ole siihen riittävästi aikaa. Riskinä on myös muutoksenhakumenettelyjen lisääntyminen ja sitä kautta myös valitusvaiheiden käsittelyaikojen piteneminen.

Juristiliitto katsoo, että menettelyn tuomat lisäresurssitarpeet tulee kompensoida viranomaisille täysimääräisesti ja ennakoivasti.

Millaisia muita vaikutuksia arvioitte ehdotuksilla olevan?

-

Vaihtoehtoiset ratkaisut

Miten kommentoitte muita toteuttamisvaihtoehtoja (mietinnön jakso 5)? Millaisia vaikutuksia niillä olisi?

-

Onko jokin muu tapa, jolla esityksen tavoitteet voitaisiin toteuttaa?

-

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys

Miten kommentoitte mietinnön näkemyksiä, jotka koskevat suhdetta perustuslakiin ja säätämisjärjestystä (mietinnön jakso 11)?

Juristiliitto kiinnittää huomiota erityisesti ehdotusten suhteellisuusarvointiin perusoikeuksiin nähden. Erityisesti 15 vuoden vanhentumisajasta säätäminen on merkittävä muutos useammankin rikoksen osalta. Jatkossa esimerkiksi lievimpien rikosten lyhimmän vanhentumisajan ollessa rikoslain 8 luvun 1 §:n nojalla kaksi vuotta ja syyttäjän esittämän menettämisvaatimuksen vanhentumisajan ollessa edellä mainittu 15 vuotta, voidaan epäsuhtaa pitää merkittävänä. Tällainen tilanne on esimerkiksi käsillä näpistyksissä, lievässä petoksissa ja verorikkomuksissa, joihin kaikkiin voi liittyä rikoshyötyä ja joihin voisi kohdistua menettämisvaatimus. Käytännössä tämä ei kuitenkaan tule aiheuttamaan ongelmia, koska useimmiten lievempien rikosten rikoshyöty on ollut vähäinen, eikä yleinen etu ole edellyttänyt menettämisvaatimuksen ajamista.

Merkittävä muutos puolestaan liittyisi tilanteisiin, joissa teolla on saatu merkittävää rikoshyötyä, ja syyteoikeus rikoksesta on jo vanhentunut tai vanhentumassa käsittelyn aikana. Tällaisessa tilanteessa yleinen etu vaatii useimmiten menettämisvaatimuksen esittämistä rikoksen syyteoikeuden vanhentumisesta huolimatta. Jatkovalmistelussa olisikin tärkeää kuvata sitä, kuinka jatkossa olisi tarkoitus toimia vastaavassa tilanteessa, mikäli menettämisseuraamuksen osalta asia ei olekaan vanhentunut. Lisäksi tämä tulee huomioida syyttäjien työmäärään liittyvässä arvioinnissa. Syyttäjät joutuvat tekemään käytännössä menettämisvaatimuksen esittämättä jättämisestä vastaavalla tavalla perustellun päätöksen kuin syyttämättä jättämisestä.

Lakitekniset huomiot

Lakitekniset ja muut yksityiskohtaiset huomionne lakiehdotuksista ja niiden säännöskohtaisista perusteluista (jakso 7)?

-

Muut havaintonne ja kommenttinne esitysluonnoksesta

-

-

Tuomainen Jenni
Juristiliitto - Juristförbundet ry